

Sygn. akt II Ca 1553/21

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 kwietnia 2022 r.

Sąd Okręgowy w Poznaniu Wydział II Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący: sędzia Maria Antecka

po rozpoznaniu w dniu 29 kwietnia 2022 r. w Poznaniu

na posiedzeniu niejawnym

sprawy z powództwa D. B.

przeciwko A. B.

o zapłatę i ustalenie wygaśnięcia obowiązku alimentacyjnego

na skutek apelacji wniesionej przez powoda

od wyroku Sądu Rejonowego w Lesznie

z dnia 7 lipca 2021 r.

sygn. akt III RC 192/19

oddala apelację.

Maria Antecka

UZASADNIENIE

wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu z 29 kwietnia 2022 r.

Wyrokiem z 7 lipca 2021 r. Sąd Rejonowy w Lesznie: (III RC 192/19), w sprawie z powództwa D. B. przeciwko A. B., o zapłatę i ustalenie wygaśnięcia obowiązku alimentacyjnego:

- w punkcie 1. umorzył postępowanie co do powództwa o zapłatę;
- w punkcie 2. oddalił powództwo o ustalenie wygaśnięcia obowiązku alimentacyjnego;
- w punkcie 3. kosztami procesu i kosztami sądowymi obciążył powoda w całości (k. 129).

Powyższe orzeczenie zostało zaskarżone przez powoda w całości, powód wniósł zatem zażalenie na postanowienie zawarte w punkcie 1. wyroku oraz apelację co do pozostałej części wyroku.

Zażalenie zostało rozstrzygnięte przez sąd II instancji postanowieniem z 29 kwietnia 2022 r. i było przedmiotem odrębnych rozważań (k. 183-183v).

W zakresie apelacji powód podniósł następujące zarzuty:

1. naruszenia przepisów postępowania mających wpływ na rozstrzygnięcie, tj.:

- a) art. 189 k.p.c. poprzez przyjęcie, że mimo braku interesu prawnego w dochodzeniu pierwotnego żądania po uzyskaniu przez powoda w miejsce dotychczasowego żądania ustalenia prawa, żądania do spełnienia świadczenia nadal powód mógł i powinien dochodzić roszczenia o ustalenie z art. 138 k.r.o.,
- b) w przypadku jednak przyjęcia, że stanowisko Sądu w tym zakresie było słuszne – naruszenie art. 5 k.p.c. poprzez brak niezbędnych pouczeń, co do czynności procesowych, mimo istnienia po temu uzasadnionej potrzeby,
- c) art. 233 § 1 k.p.c. przez dokonanie oceny dowodów w sposób niewszechstronny, niekonsekwentny i sprzeczny z ich rzeczywistą treścią, co w szczególności dotyczy pozytywnej oceny zeznań pozwanej, przy jednoczesnym ustaleniu faktów sprzecznych z jej twierdzeniami;

2. naruszenia prawa materialnego, tj.:

- a) art. 133 § 1 k.r.o. poprzez pominięcie, że obowiązek rodziców dostarczania środków utrzymania i wychowania trwa dopóty, dopóki dziecko nie zdobędzie, stosownie do swoich uzdolnień i predyspozycji, kwalifikacji zawodowych, czyli do chwili usamodzielnienia się, i to niezależnie od osiągniętego wieku,
- b) art. 138 k.r.o. poprzez pominięcie zmiany stosunków między stronami rzutujących na obowiązek alimentacyjny powoda jeszcze przed terminem wskazanym w pozwie;

3. w konsekwencji naruszenie art. 98 k.p.c. poprzez obciążenie kosztami postępowania powoda.

W oparciu o powyższe zarzuty powód wniósł o

- 1. zmianę zaskarżonego wyroku w punkcie 2. i ustalenie, że obowiązek alimentacyjny powoda wobec pozwanej określony wyrokiem Sądu Rejonowego w Lesznie z dnia 18 marca 2010 r. dotyczący okresu od 1 stycznia 2018 r. do 26 kwietnia 2018 r. wygaś;
- 2. zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda kosztów postępowania (k. 160-162v).

Pozwana nie wniosła odpowiedzi na apelację.

Sąd okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja okazała się bezzasadna.

Dla oceny apelacji konieczne jest dokonanie analizy żądań powoda zgłaszanych w niniejszym postępowaniu.

Pierwotnie D. B. (w pozwie z 8 lipca 2019 r.) wniósł o ustalenie, że jego obowiązek alimentacyjny wobec pozwanej A. B., ustalony wyrokiem Sądu Rejonowego w Lesznie z 18 marca 2010 r. w sprawie III RC 475/09/3, ustał w okresie od 1 stycznia 2018 r. do 26 kwietnia 2018 r. oraz o zasądzenie od pozwanej na jego rzecz kosztów procesu.

Pismem z 20 października 2020 r. powód zmienił żądanie pozwu w ten sposób, że w miejsce dotychczasowego roszczenia o ustalenie, wniósł o zasądzenie od pozwanej na jego rzecz kwoty 2.272,90 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia doręczenia pozwanej pisma procesowego z 20 października 2020 r. Uzasadniając powyższe, powód wyjaśnił, że pozwana wszczęła egzekucję alimentów za okres wskazany w żądaniu pozwu i 15 października 2020 r. doszło do wyegzekwowania alimentów przez komornika. W ocenie powoda odpadła zatem przewidziana w art. 189 k.p.c. podstawa żądania ustalenia stosunku prawnego. W miejsce tego powstało roszczenie powoda o zwrot nienależnie pobranej mu kwoty alimentów wraz z odsetkami ustawowymi w wysokości 2.272,90 zł. Podstawa faktyczna roszczenia jest tożsama ze wskazaną w pozwie, a roszczenie pieniężne znajduje podstawę prawną bądź w przepisach dotyczących deliktów cywilnych, bądź w art. 405 k.c. Zdaniem powoda, jego roszczenie jest i będzie zasadne

nawet, gdyby pozwana zużyła wyegzekwowane pieniądze, bowiem uczyniłaby to już po otrzymaniu odpisu pozwu, pozostając w złej wierze. Wszczynając niezasadną egzekucję pozwana wyrządziła powodowi szkodę w wysokości kosztów komorniczych, którymi został obciążony (k. 50). W piśmie procesowym z 25 listopada 2020 r. powód sprecyzował, że został zmuszony do przekształcenia powództwa o ustalenie w powództwo o zapłatę wyegzekwowanych alimentów wraz z odsetkami, w sposób opisany w piśmie z 20 października 2020 r. Powód oświadczył, że przedmiotem sporu jest nadal wyłącznie sprawa dotycząca alimentów z odsetkami w łącznej wysokości wskazanej wyżej oraz koszty procesu (k. 73).

Zarządzeniem z 19 stycznia 2021 r. polecono wykonanie kserokopii akt niniejszej sprawy i przekazania skserowanych akt do I Wydziału Cywilnego Sądu Rejonowego w Lesznie jako sprawę o zapłatę z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (pisma powoda z 20.10.2020 r. i 25.11.2010r.), jednocześnie polecono poinformować Wydział Cywilny, że w Wydziale Rodzinnym nadal toczy się sprawa o wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego za okres od 1 stycznia 2018 r. do 26 kwietnia 2018 r., w której postanowieniem z 19 stycznia 2021 r. udzielono zabezpieczenia roszczenia (k. 83-84). Sprawa o bezpodstawne wzbogacenie toczyła się w Wydziale I Cywilnym Sądu Rejonowego w Lesznie pod sygn.. akt I C 80/21 i została prawomocnie zakończona na skutek zwrotu pozwu zarządzeniem z 30 czerwca 2021 r., które uprawomocniło się 13 lipca 2021 r. (notatka urzędowa – k.181 a).

W piśmie datowanym 2 lutego 2021 r. powód wyjaśnił, że na skutek wyegzekwowania przez pozwaną alimentów, odpadł przewidziany w art.189 k.p.c. interes prawny w żądaniu ustalenia stosunku prawnego i w miejsce tego powstało roszczenie powoda o zwrot nienależnie pobranej mu kwoty alimentów wraz z odsetkami w wysokości 2272,90 zł. Nadto wyraził pogląd, że sprawę powinien kontynuować Wydział Rodziny i Nieletnich, a Wydział Cywilny nie jest uprawniony do badania przesłanki roszczenia, jaką jest wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego powoda ani zasądzenia nienależnie wyegzekwowanych alimentów.

Te poglądy powoda znalazły odzwierciedlenie w zarzucie apelacji sformułowanym jako zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. poprzez przyjęcie, że mimo braku interesu prawnego w dochodzeniu pierwotnego żądania po uzyskaniu przez powoda w miejsce dotychczasowego żądania ustalenia prawa, żądania do spełnienia świadczenia nadal powód mógł i powinien dochodzić roszczenia o ustalenie z art. 138 k.r.o.

Sąd okręgowy w pierwszej kolejności zauważa, że nie doszło do naruszenia przez sąd rejonowy art. 189 k.p.c. (którego to przepisu sąd rejonowy nie powołał jako podstawy orzekania). Przepis art. 189 k.p.c. określa materalno-prawne przesłanki powództwa

o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. W procesie takim powód musi udowodnić, że ma interes prawny w wytoczeniu powództwa przeciwko konkretnej osobie, która stwarza przynajmniej potencjalne zagrożenie dla jego prawnie chronionych interesów,

a sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni mu ochronę jego praw przez definitywne zakończenie istniejącego między tymi stronami sporu lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu w przyszłości takiego sporu. Przepis art. 189 k.p.c. nie znajduje jednak zastosowania, jeżeli przepisy szczególne przewidują inne powództwo, którego treścią jest ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, a także gdy powodowi przysługuje dalej idące roszczenie. Taka też sytuacja występuje w niniejszej sprawie. Powodowi nie przysługiwało w ogóle powództwo o ustalenie uchylenia obowiązku alimentacyjnego w trybie 189 k.p.c., bowiem przepisy szczególne, a konkretnie art. 138 k.r.o., przewiduje możliwość żądania zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego w razie zmiany stosunków. Na podstawie art. 138 k.r.o. można żądać zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego nie tylko w celu podwyższenia lub obniżenia świadczeń alimentacyjnych, lecz także stwierdzenia ustania obowiązku ich dokonywania (tzw. wygaśnięcia, uchylenia obowiązku alimentacyjnego). To ostatnie żądanie jest uzasadnione w razie odpadnięcia przesłanki koniecznej danego obowiązku alimentacyjnego. Spośród takich zdarzeń, po stronie uprawnionego, można podać przykładowo uzyskanie przez niego zdolności do samodzielnego utrzymywania się [Komentarz do art.138 k.r.o. -K. Osajda (red. serii), M. Domański, J. Słyk (red. tomu), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Wyd. 9, Warszawa 2022 orz Komentarz do art.138 k.r.o. -Pietrzykowski 2021, wyd. 7/K. Pietrzykowski].

Sąd I instancji zatem słusznie rozstrzygnął powództwo na podstawie art. 138 k.r.o.

W tym kontekście zarzut naruszenia przez sąd rejonowy art. 189 k.p.c. jawi się jako całkowicie bezpodstawny. Nadto należy zaważyć, że wbrew podglądom powoda (prezentowanym jeszcze przed Sądem Rejonowym) okoliczność wyegzekwowania przez pozwaną alimentów nie pozbawiła go możliwości skierowania wobec niej żądania ustalenia obowiązku wygaśnięcia świadczeń alimentacyjnych (co jak wyżej wskazano odbywa się w trybie art. 138 k.r.o.). Celem takiego powództwa jest bowiem zwolnienie dłużnika z obowiązku płacenia alimentów zasądzonych prawomocnym wyrokiem lub na podstawie ugody. Co więcej, dopiero po uzyskaniu orzeczenia w przedmiocie zwolnienia dłużnika z obowiązku płacenia alimentów zasądzonych prawomocnym wyrokiem lub na podstawie ugody materializuje się podstawa faktyczna do żądania zwrotu (zapłaty) alimentów już zapłaconych – w tym jak formułuje to powód „nienależnie wyegzekwowanych alimentów”.

Błędne też były czynione przez powoda przed sadem rejonowym wywody na temat tego, że co do roszczenia powoda o zwrot nienależnie pobranej mu kwoty alimentów wraz

z odsetkami w wysokości 2272,90 zł winien orzekać Wydział Rodziny i Nieletnich, gdyż Wydział Cywilny nie jest uprawniony do badania przesłanki roszczenia, jaką jest wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego powoda ani zasądzenia nienależnie wyegzekwowanych alimentów. O ile powód ma rację, że sprawą cywilną nie jest badanie wygaśnięcia obowiązku alimentacyjnego powoda (jest to sprawa rodzinna rozstrzygana na podstawie art.138 k.r.o.), to nie ma racji twierdząc, że wydział cywilny nie jest właściwy do orzekania co do zwrotu zasądzonych alimentów. Zgodnie z art. 12§1 pkt 3 ustawy z 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U.2020.2072 t.j.) w sądzie rejonowym tworzy się wydział rodzinny i nieletnich - do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw. Sprawa o zwrot nienależnie pobranych alimentów opiera się na przepisach kodeksu cywilnego (na co powód trafnie wskazał w piśmie z 20 października 2020r.), jest więc sprawą cywilną i w związku z tym nie podlega rozpoznaniu w wydziale rodzinnym.

Reasumując, zasadne było procedowanie sądu rejonowego polegające na przekazaniu do Wydziału I Cywilnego Sądu Rejonowego w Lesznie roszczenia sformułowanego w pismach powoda z 20 października 2020 r. i 25 listopada 2020r., jako sprawy o zapłatę z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

W apelacji zgłoszono także zarzuty merytorycznie odnoszące się co do rozstrzygnięcia sadu rejonowego w zakresie roszczenia o ustalenie wygaśnięcia obowiązku świadczeń alimentacyjnych i w związku z tym uznać należy, że apelujący wniósł o merytoryczną kontrolę orzeczenia sądu rejonowego w tym zakresie. W związku z tym poza kontrolą sądu okręgowego pozostaje to, czy powód skutecznie cofnął powództwo o ustalenie wygaśnięcia obowiązku świadczeń alimentacyjnych i czy w związku z powyższym w tym zakresie sąd rejonowy powinien umorzyć postępowanie.

Zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. nie mógł zasługiwać na uwzględnienie. Zgodnie z cytowanym przepisem, sąd rozstrzygając konkretny spór ma obowiązek dokonania wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego ustalonego w oparciu o wszystkie prawidłowo przeprowadzone dowody. Sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału. Skuteczne podniesienie zarzutu naruszenia swobodnej oceny dowodów może mieć miejsce wówczas, gdy brak jest logiki w wiązaniu wniosków z zebranymi dowodami lub gdy wnioskowanie sądu wykracza poza schematy logiki formalnej albo, wbrew zasadom doświadczenia życiowego, nie uwzględnia jednoznacznych praktycznych związków przyczynowo-skutkowych. Powyższe wyklucza naruszenie reguł swobodnej oceny dowodów w przypadku, gdy z określonego materiału dowodowego sąd wyprowadza wnioski logicznie poprawne i zgodne z doświadczeniem życiowym. Skuteczne podniesienie zarzutu naruszenia zasady swobodnej oceny materiału dowodowego nie może ograniczyć się zatem wyłącznie do powołania się na inny niż ustalony przez sąd stan faktyczny i wymaga wykazania jakie kryteria oceny naruszył sąd w przypadku konkretnych dowodów, uznając brak ich wiarygodności i mocy dowodowej lub niesłuszne im je przyznając. Apelacja nie zawiera argumentacji odpowiadającej wyżej opisanemu rozumieniu przepisu art. 233 § 1 k.p.c. Zarzuty apelacji w zasadzie nie kwestionują stanu faktycznego ustalonego

przez sąd (apelujący powołuje się bowiem na fakty ustalone przez sąd), a jedynie zmierzają do zakwestionowania rozstrzygnięcia prawnego poczynionego na podstawie tych ustaleń. Zdaniem powoda, sąd rejonowy na podstawie ustalonego stanu faktycznego (przykładowo: „Pozwana w okresie od stycznia do 26 kwietnia 2018 r. nie uczyła się. Przebywała wówczas w Holandii, by spłacić długi powstałe z wyroku karnego. W tym czasie ojciec nie wspomagał jej finansowo. Pozwana ma obecnie 22 lata, pracuje w Holandii. Nie ukończyła szkoły Ż., którą zaczęła w związku z pierwotnym powództwem o ustalenie obowiązku alimentacyjnego.” – vide k. 149-150 uzasadnienie i k. 162 apelacja) winien uwzględnić powództwo, a nie je oddalić. Pozwany neguje rozważania prawne sądu rejonowego, co powinien jednak uczynić poprzez postawienie zarzutu naruszenia prawa materialnego, a nie procesowego w kształcie wskazanym w apelacji.

Sąd rejonowy nie naruszył również art. 5 k.p.c. poprzez brak niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych, mimo istnienia uzasadnionej potrzeby. Zgodnie z cytowanym przepisem, w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych. Uzasadniona potrzeba udzielenia pouczeń występuje wówczas, gdy w procesie czynności podejmuje osoba nieporadna lub niemająca dostatecznej znajomości przepisów prawa, udzielenie pouczenia ma wówczas zapobiec nierówności między stronami postępowania, nie może natomiast naruszać bezstronności Sądu. Zarzut naruszenia art. 5 k.p.c. na skutek zaniechania przez sąd pouczenia stron o czynnościach procesowych może być uzasadniony, gdy z okoliczności sprawy wynika, że strona nie wiedziała, iż może przedsięwziąć określoną czynność procesową albo mając świadomość możliwości jej podjęcia, nie potrafiła samodzielnie ocenić potrzeby jej podjęcia. W niniejszej sprawie taka sytuacja nie występuje. Obie strony występowały bez profesjonalnego pełnomocnika, wobec czego nie sposób uznać, że ich pozycje były w procesie nierówne. Nadto, powód składał szereg pism procesowych, w których powoływał się na konkretne przepisy prawne, odpowiadał terminowo na zobowiązania Sądu, brał aktywny udział w procesie, składał wnioski o udzielenie zabezpieczenia (które z resztą częściowo uzyskał – vide k. 82). Nie sposób zatem uznać, że był on nieporadny w postępowaniu i nie potrafił ocenić potrzeby podjęcia określonej czynności.

Co się zaś tyczy zarzutów naruszenia prawa materialnego (art. 133 § 1 i art. 138 k.r.o.), to również nie sposób się z nimi zgodzić. Podstawę prawną roszczenia powoda stanowił art. 138 k.r.o., zgodnie z którym w razie zmiany stosunków można żądać zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego. Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dziecka trwa do czasu do kiedy nie jest ono w stanie utrzymać się samodzielnie, co wynika z treści art. 133 § 1 k.r.o. Przepis ten nadto stanowi, że rodzice mogą uchylić się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka pełnoletniego, jeżeli są one połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem albo jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możliwości samodzielnego utrzymania. Sąd II instancji podziela stanowisko sądu rejonowego, że obowiązek alimentacyjny powoda wobec pozwanej- córki A. B. w okresie od 1 stycznia 2018 r. do 26 kwietnia 2018 r. nie wygasł. Na dzień 1 stycznia 2018 r. pozwana miała bowiem zaledwie 18 lat, była młodą dziewczyną u progu swojego dorosłego życia. Weszła wówczas

w konflikt z prawem, o czym świadczą wyroki karne wymienione w ustaleniach stanu faktycznego. Poczuwając się do obowiązku spłaty zobowiązań pieniężnych, które te wyroki rodziły, pozwana wyjechała za granicę do pracy, aby móc uregulować swoje zobowiązania. Słusznie więc sąd I instancji przyjął, że sam fakt pracy za granicą nie przesądzał automatycznie o tym, że pozwana mogła się samodzielnie utrzymać. Zarobione przez nią pieniądze zostały przeznaczone na spłatę zadłużeń, a nie na koszty wynikające z bieżącego utrzymania. Nie oznacza to więc, że mogła się w tym czasie samodzielnie utrzymywać, wciąż była w okresie usamodzielniania się, podejmowała starania w celu zmiany swojej sytuacji życiowej. Z ustaleń faktycznych sądu rejonowego wynika, że pozwanej w utrzymaniu pomagała wówczas jej matka i partner. Żądanie uchylecia alimentów mogłaby uzasadniać jedynie zmiana stosunków polegająca na całkowitym ustaniu możliwości zarobkowych i majątkowych zobowiązanego bądź na uzyskaniu przez uprawnionego zdolności do samodzielnego utrzymania się (wyrok SN z 25.05.1999 r., I CKN 274/99, LEX nr 327915). Jak słusznie podkreśla się w doktrynie

i orzecznictwie, o ustaniu obowiązku alimentacyjnego rodziców wobec dzieci nie decyduje

w sposób automatyczny ukończenie przez dziecko pewnej granicy wieku, lecz możliwość

i stopień samodzielnego utrzymywania się przez to dziecko (wyrok SN z 27.02.1981 r., III CRN 18/81, LEX nr 1633982, wyrok SN z 14.11.1997 r., III CKN 217/97, Prok.i Pr.-wk 1998, nr 9, poz. 28.). Wypełnianie obowiązku alimentacyjnego

w spornym okresie przez powoda czyniło zadość zasadom współżycia społecznego i poczuciu sprawiedliwości, zwłaszcza, że (jak ustalił sąd rejonowy) pozwany w przeszłości uchylał się wielokrotnie od nałożonego na niego obowiązku alimentacyjnego lub płacił alimenty w sposób nieregularny.

W konsekwencji apelacja podlegała oddaleniu jako bezzasadna, na podstawie art. 385 k.p.c., o czym orzeczono w punkcie 1. wyroku.

Sąd nie orzekał o kosztach postępowania w postępowaniu przed sądem II instancji, z uwagi na okoliczność, że po stronie pozwanej – wygrywającej proces – nie powstały żadne koszty, do których zwrotu zobowiązany byłby powód.

Maria Antecka